

Opazovanje grivaste gosi *Branta bernicla* na Ledavskem jezeru

Observation of Brent Goose *Branta bernicla* at Ledavsko jezero in NE Slovenia

Karin RIŽNER, Primož KMECL

OPIS OPAZOVANJA

Ledavsko jezero leži na rečici Ledava ob regionalni cesti Gederovci-Kuzma, ki poteka po zahodnih obronkih Goričkega. Jezero je akumulacijsko, na jugu zajezeno z nasipom, severni breg pa se zarašča z vrbovjem, črno jelšo in trstjem. Meri 145 ha in je zaradi svoje velikosti zanimivo za vodne ptice na selitvi in prezimovanju.

Dne 26. 4. 1994 je bilo na Ledavskem jezeru vetrovno in spremenljivo nevihtno vreme. Že takoj po prihodu na nasip sva zagledala nena-

vadno temno gos, ki je plavala približno 70 m od nasipa. Pri pogledu skozi teleskop (20-60 x 77) sva ugotovila, da gre za grivasto gos *Branta bernicla*.

Za gos je bila majhna, imela je zelo temen vrat in črn kljun, belo liso (obroč) na vratu pa dobro vidno; na perutih ni imela nobenih belih prog. Ker je po nekaj minutah zletela in pristala na polju južno od jezera, sva lahko opazila še druge podrobnosti: kratek vrat, temen trebuh, zamolklo rjave boke z rahlo nakazanimi svetlejšimi programi, kratke in črne noge. Iz

Slika 1: Grivasta gos *Branta bernicla bernicla* na Ledavskem jezeru (Goričko, SV Slovenija) dne 27.4.1994 (M. Vogrin)
Photo 1: Brent Goose *Branta bernicla bernicla* at Ledavsko jezero in NE Slovenia on 27TH April 1994 (M. Vogrin)

vseh teh znakov sklepava, da je bila gos odrasla, in sicer nominatna podvrsta *bernicla*. Na nogah nisva opazila obročka. V naslednjih urah se je zadrževala na polju, kjer se je hranila s travo in sveže kalečo pšenico.

Naslednjega dne jo je opazoval še kolega Milan Vogrin, ki jo je fotografiral in vrsto tudi potrdil.

OPIS IN STATUS VRSTE V EVROPI

Zaradi primerjave z opazovanjem in fotografijo podajava tudi kratek opis vrste iz literature (MADGE, BURN 1988).

Pri grivasti gosi prevladuje temna, skoraj črna barva perja na glavi, vratu in prsih, beli sta le lisi na obeh straneh kratkega vratu. Tudi vse neporaščene dele (kljun, noge) ima črne. Trebuh in boki so sivo rjavi z bledimi obrobami na perju, ki so bolj ali manj obsežne (glede na podvrsto). Hrbet, trtica in peruti so temno rjave barve, prav tako letalna peresa. Zadek je bel. Spola se med seboj ne razlikujeta. Mladostne primerke ločimo od odraslih po bolj rjavi barvi perja in belih progah po perutih; manjkata jim tudi beli progji na vratu (MADGE, BURN 1988).

Grivasta gos je tipična obalna vrsta (gnezdi in prezimuje ob morski obali), na celini se, razen v času velike selitve, redko pojavljajo le posamezni osebki (CRAMP 1986). Gnezdi v arktični obalni tundri in prezimuje ob plitki morski obali in rečnih ustjih, kjer se prehranjuje z morskimi in kopenskimi rastlinjem (morsko travo *Zostera sp.*, zelenimi in rdečimi algami, halofiti, travami, lišaji in mahovi).

Zelo je družabna in se predvsem med prezimovanjem in golitvijo združuje v tisočglave jate. Redko se druži z drugimi vrstami gosi. Je precej zaupljiva, verjetno predvsem zato, ker so vrsto zaradi drastičnega upada populacije v 30. letih v večini držav, kjer prezimuje, zakonsko zavarovali (CRAMP 1986).

Pri grivasti gosi ločimo podvrste: nominatno *bernicla*, *hrota* in *nigricans* (CRAMP 1986). Razširjene so cirkumpolarno po vsej arktični obali. V zahodnem palearktiku gnezdi le podvrsta *hrota*, in sicer na otočju Spitsbergen in na Zemlji Franca Jožefa. Ta podvrsta gnezdi še na obalah severne Grenlandije in arktične Kanade vzhodno od Melvillovega otoka. Podvrsta *bernicla* gnezdi na obalah ruske tundre od otoka Kolgujev do Tajmirskega polotoka. Podvrsta *nigricans* pa gnezdi na obalah ruske tundre vzhodno od Tajmirskega polotoka, na obalah severne Aljaske, Kanade in severnih ka-

nadskih otokih približno od 102. vzporednika.

Gosi podvrst *bernicla* in *hrota* prezimujejo v Evropi (*hrota* tudi v Ameriki), gosi podvrste *nigricans* pa na obalah ZDA in le izjemoma zaidejo v Evropo.

Podvrste se med seboj razlikujejo predvsem po barvi perja na trebuhu in bokih. Podvrsta *hrota* ima od vseh najbolj svetlo perje po vsem trebuhu in bokih, podvrsta *nigricans* pa ima črn trebuh in samo boke močno belo progaste. Nominatna podvrsta ima črn trebuh in le rahlo nakazane bele proge po bokih.

Znana je le ena populacija gosi podvrste *bernicla*. Njen prezimovalni areal je na obalah SZ Evrope (Nizozemska, Nemčija, Danska, zahodna Francija, SV Anglija). Iz ruske tundre gosi priletijo konec septembra prek Baltika; nekatere se ustavijo na Danskem in v Nemčiji, dokler ne pritisne zimski mraz, nekatere pa letijo brez postanka na zahodnejša prezimovališča. Gosi se vračajo ob začetku marca. Do srede maja se zbirajo na Danskem, Nizozemskem in v Nemčiji, od koder odletijo na svoja gnezdišča (CRAMP 1986).

Populacija nominatne podvrste je v 30. letih tega stoletja (natančneje po letu 1932) doživela katastrofalni upad zaradi bolezni, ki je napadla njihov glavni vir hrane – morsko travo vrste *Zostera marina*. Ocenjujejo, da se je populacija zmanjšala za pribl. 75 % (CRAMP 1986). Zaradi pomanjkanja hrane so se preživele gosi začele prehranjevati bolj z drugim (predvsem morskimi) rastlinjem in tako danes ni več opaziti ozke specializacije v njihovi prehrani. Populacija si je že povsem opomogla (250.000 osebkov podvrste *bernicla*) in vse kaže, da število še vedno narašča (ROSE, SCOTT 1994), verjetno tudi zaradi zakonskega varstva.

RAZPRAVA

Ker grivasta gos prezimuje na obalah SZ Evrope, ni presenetljivo, da se občasno pojavlja v skoraj vseh drugih državah Evrope in celo severne Afrike (CRAMP 1986, GLUTZ VON BLOTZHEIM, BAUER 1990). Kljub temu prevladujejo opažanja izpred 50 let; novejša opažanja na celini so redka, večinoma na večjih jezerih (Bodensko, Nežidersko) in rekah (GLUTZ VON BLOTZHEIM, BAUER 1990).

Po podatkih Komisije za redkosti (Komisija za redkosti 1993) grivasta gos tudi v Sloveniji v zadnjih 50 letih ni bila opažena, arhivirana sta samo dva starejša podatka. Oba podatka sta zelo stara in sta brez natančnega datuma opa-

zovanja (REISER 1925). Za prvega je znano le to, da so se opazovane gosi (8 – 10 osebkov) prehranjevale na Dravi v bližini Maribora v zimskem času v sedemdesetih letih 19. stoletja. Opazovalci so en osebek ustrelili. Za drugi osebek pa je znano samo, da je bila grivasta gos ustreljena na Dravi in shranjena v zbirki Pichler-Krainz (REISER 1925).

Catalogus faunae Jugoslaviae (MATEJEV, VASIĆ 1973) jo navaja kot redkost, ki se pojavlja le v zimskem času (december, januar). Omenja dva podatka o opazovanju podvrste *bernicla*: leta 1899 v Dalmaciji (Cetina) in leta 1906 v Slavoniji (Lonjsko polje).

Za Slovenijo so zanimivi predvsem podatki o pojavljanju pri naših severnih sosedih – v Avstriji, na Madžarskem in v drugih državah Srednje Evrope. Seznam ptic Avstrije grivasto gos omenja kot redkost (BAUER 1989), znani so podatki iz leta 1928 (kar 200 osebkov!), 1951 (3 osebkov), 1962 (5 osebkov), vsi podatki so z Nežiderskega jezera (GLUTZ VON BLOTZHEIM, BAUER 1990). Znan pa je tudi novejši podatek o opazovanju osebkov grivaste gosi na Velikovškem zbiralniku 28. 3. 1991 (WRUSS 1992). Na Madžarskem je prvi znani podatek o opazovanju te vrste iz leta 1851, od takrat pa je bilo potrjenih 16 opazovanj – od tega 5 opazovanj na Nežiderskem jezeru in 8 ob reki Tisi (GLUTZ VON BLOTZHEIM, BAUER 1990).

Na severu Srednje Evrope (Nizozemskem, v Belgiji in Nemčiji) grivasta gos nominatne podvrste redno prezimuje, zato tam seveda ni nobena redkost. Pač pa je iz zadnjih let znanih le nekaj podatkov za celinsko Nemčijo, kjer se občasno pojavljajo tudi gosi podvrst *hrota* in *nigricans*.

Domnevamo lahko, da je bila opazovana grivasta os na Ledavskem jezeru iz naravne populacije in da gre za resničnega naključnega gosta. To domnevo podpirata dejstva, da je bila razmeroma plašna in brez obročka. Ne gre prezreti precejšnjega števila opazovanj te severne vrste na Madžarskem in v panonskem delu Avstrije. Zanimivo je, da se je gos ustavila na majhni vodni površini glede na velika panonska jezera.

Čas opazovanja je z viška zbiranja v jate za polet na arktična gnezdišča in možno je, da je kak dejavnik zmotil njeno orientacijo na selitvi, še posebej, če je šlo za neizkušeno prvoletno ptico.

Očitno se je vrsta resnično dobro prehransko prilagodila, saj smo jo opazovali pri hranjenju s pšenico in travo. Ali pa to pomeni, da

je vendarle ušla iz ujetništva? Tako ali drugače, vsekakor smo bili veseli gosta z visokega severa, ki nas tako redko obišče.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se Milanu Vogrinu za fotografijo in Andreju Sovincu za pomoč pri pregledu starejše literature.

LITERATURA

BAUER, K., BERG, H. M. (1989): Artenliste der oesterreichischen Vogelfauna. In: Rote Listen der gafaehrdeten Saeugetiere Oesterreichs und Verzeichnisse der in Oesterreich vorkommenden Arten. Wien: Oesterreichische Gesellschaft fuer Vogelkunde, pp. 13–17

CRAMP, S. (ed.) (1986): The Birds of Western Palearctic. Oxford: Oxford University Press, Vol. I, pp. 436

GLUTZ VON BLOTZHEIM, N., BAUER, K. M. (1990): Handbuch der Voegel Mitteleuropas. Wiesbaden: Aula-Verl., Band 2, pp. 222–238

KOMISIJA ZA REDKOSTI (1993): Seznam redkih vrst ptic Slovenije 1990. *Acrocephalus* 14 (58–59), pp. 99–119

MADGE, S., BURN, N. (1988): Wildfowl, An identificaton guide to the ducks, geese and swans of the world. London: Helm, pp. 148–150

MATEJEV, S. D., VASIĆ, V. F. (1973): Catalogus faunae Jugoslaviae IV/3, Aves. Ljubljana: Academia Scientiarum et Artium Slovenica. str. 21

REISER, O. (1925): Die Voegel von Marburg an der Drau. Graz pp. 127–128

ROSE, P. M., SCOTT, D. A. (1994): Waterfowl Population Estimates. IWRB Publ. 29, str. 41

WRUSS, W. (1992): Pomembna avifavnistična poročila o gostujočih vrstah na avstrijskem Koroškem. *Acrocephalus* 13 (54), pp. 139–144

POVZETEK

Dne 26. 4. 1994 je bil na Ledavskem jezeru opažen odrasel osebek grivaste gosi *Branta bernicla* nominatne podvrste *bernicla*. Gos se je zadrževala na jezeru vsaj še 27. 4. 1994, opazovanje je dokumentirano s fotografijo. To je prvo opazovanje te severne gosi v tem stoletju v Sloveniji. Gos se je hranila s pšenico in travo, kar je zanimivo glede na nedavno ozko specializacijo vrste na morske rastline.

V celinskem delu Srednje Evrope je grivasta gos redok gost, tudi v severnejših deže-

lah od Slovenije. Zanimivo je pojavljanje v času zbiranja za odhod na gnezdišča in dejstvo, da se je zadrževala na razmeroma majhni vodni površini.

SUMMARY

On April 26th 1994, a fullgrown Brent Goose *Branta bernicla bernicla* was observed at Ledavsko jezero in NE Slovenia. It stayed there for at least another day and was duly photographed. This is the first observation of this northern species in this century in the territory

of Slovenia. The goose fed on wheat and grass by the lake, which may be quite interesting in view of its recent narrow specialization on sea plants.

In the continental part of Central Europe as well as in the countries north of Slovenia, this bird is a rare guest. It is interesting that this particular individual occurred here at the time when birds gather to depart for their nest sites and also that it made use of this relatively small water body.

Karin Rižner, Riharjeva 28, 61111 Ljubljana
Primož Kmecl, Riharjeva 28, 61111 Ljubljana

Rožnati pelikan *Pelecanus onocrotalus* na Dravskem polju

White Pelican *Pelecanus onocrotalus* at Dravsko polje in NE Slovenia

Milan VOGRIN, Nuša VOGRIN

UVOD

Dne 29. 4. 1995 sva obiskala zadrževalnik Medvedce na Dravskem polju v SV Sloveniji. Zadrževalnik je postal »znan« po letu 1993, ko je bila odkrita gnezdeča mala cipa *Anthus pratensis*. Izredna je (bila) tudi ohranjenost močvirnih in vlažnih travnikov, ki so enkratni v tem delu Slovenije. Žal je že v letu 1993 zasebni ribogojec pričel dvigovati nivo vode in vzrejati ribe v njej. Danes je večina kompleksa, ki meri 155 ha, potopljena. Vegetacija v zadrževalniku propada, redka flora in favna pa sta verjetno za vedno uničeni.

Za ta dan sva se pravzaprav odločila, da ga ne bova posvetila pticam, temveč dvoživkam (*Amphibia*). Vendar sva že ob prihodu ugotovila, da verjetno le ne bo tako. Zadrževalniku sva se bližala z južne smeri, to je iz vasi Sestrže oziroma z roba gričevja Savinsko. Na primerni čistini sem postavil teleskop in si začel ogledovati vodno površino. Za začetek sem videl mladostnega rjavega lunja *Circus aeruginosus*,

ki je preletel nasip zadrževalnika in nadaljeval svoj nizki let nad polji. Nekje na sredi, v bližini odmirajočega grmovja, sem zasledil še eno zanimivo vrsto – bila je žličarica *Anas clypeata*. Opazil sem samca, ki je dvoril samici. Po pozornejšem pregledu sem ugotovil, da so na zadrževalniku najmanj štirje (4) osebki.

Nekako v tem trenutku sem iz bližnje poseke zaslišal tudi petje kobiličarja *Locustella naevia*. Osebek je bil seveda na preletu, če le ni šlo za kakšen primer ek iz zadrževalnika, kjer tudi gnezdi. Po tem uvodu sva se odpravila v sam zadrževalnik. Vendar sva se zaustavila tik pred njim. Nušino pozornost so pritegnili nežni glasovi, ki so prihajali s kolovozne poti. Bili so gorski urhi *Bombina variageta*, ki sva jih takoj premerila. Ko sva končno prispela v zadrževalnik, je najino pozornost pritegnila velika bela čaplja *Egretta alba*, ki pa, kot se je pokazalo malo kasneje, ni bila sama. V zadrževalniku so se tega dne zadrževali štirje osebki (4).